

Erkenning van het verleden doet vertrouwen groeien

ds. C.G. Reichel
lid van het Provinciaal Bestuur van de EBG

Hoe wij waarlijk vrije broeders en zusters kunnen zijn...

“Eigenlijk is het de vraag, hoe wij waarlijk vrije broeders en zusters kunnen zijn. Ik denk dat het zoekproces naar het antwoord hierop, al een tijd aan de gang is. Wij zijn bezig elkaar in de ogen te kijken en proberen de dingen te bespreken. Maar wat volgens mij nog altijd in de relatie een rol blijft spelen, is het feit van de erkenning van de slavernij. Zolang die erkenning niet plaats vindt, zal er voor mijzelf altijd een zeker spanningsveld in de relatie met mijn witte broeders blijven bestaan.

Ik weet uit ervaring in eigen kring, dat dit gevoel sterk leeft bij de zwarte man. Hij vertrouwt de witte man niet echt helemaal. Niet omdat er slavernij geweest is, maar meer nog, omdat de slavernij niet echt erkend wordt. Als er vrij gepraat kan worden over de Tweede Wereldoorlog, over Nederlands –Indië of over de zaak van de Molukkers, waarom wordt dan niet echt gepraat over het slavernijverleden? Dit gevoel dat wij als Surinamers hebben, is er al generaties lang. Het is een eeuwenoud en haast vertrouwd en vanzelfsprekend gevoel geworden, dat wordt overgedragen van generatie op generatie.”

Met deze woorden begint een van de interviews met zusters en broeders van Surinaamse afkomst, die in een klein boek op 1 juli 2012 verschenen zijn. De woorden vatten samen waarom het bij alle activiteiten gaat, die de Broedergemeente in Nederland in verband met de festiviteiten van 150 jaar emancipatie vanuit de slavernij organiseert: een eerlijk en open gesprek over een geschiedenis, die tot op heden voor velen pijnlijk is; erkenning van dit erfgoed, zodat er vertrouwen kan groeien.

“Dat is al zo lang geleden...”

Als het thema van het slavernijverleden ter sprake komt haken in de praktijk vele Nederlanders af: “Dat is al zo lang geleden, waarom moeten wij steeds weer uit de oude doos van het verleden dingen oprakelen?” Misschien hangt het afweren van deze kwestie ermee samen dat tegelijk de schuldvraag aan de horizon opdoemt, een vraag die men zo veel mogelijk zou willen vermijden.

Hoe actueel het onderwerp echter voor de nazaten van de slaven is, werd mij een paar jaar geleden tijdens een conferentie duidelijk. Bij die gelegenheid stond een zuster uit Amsterdam op en zei: “Mijn grootmoeder heeft mij al vroeg de verhalen verteld van haar grootmoeder, die als slavine geboren werd. En ik voel nog steeds haar pijn in mij.”

Het onderwerp van de slavernij is echter beslist niet alleen een onderwerp van Surinamers en Nederlanders. Er is, voor de Broedergemeente in Europa, alle aanleiding deze vraag opnieuw tot zich te laten doordringen. Want de reeds aangehaalde wens naar erkenning van de geschiedenis van de slavernij heeft ook betrekking op de Broedergemeente.

Ik ben ervan overtuigd dat de nawerkingen van de geschiedenis van de slavernij het ons ook heden ten dage moeilijk maken, om onszelf op te vatten als één kerk, als een provincie die een gemeenschap vormt uit leden van verschillende achtergrond en culturen – juist omdat de nawerkingen van de geschiedenis vaak niet besproken worden.

De rol van de Broedergemeente in de koloniale tijd

Zeker zijn er ook andere redenen voor onze moeite om tot goede verstandhoudingen te komen. Maar wij moeten de herdenking in 2013 als aanleiding oppakken om de rol van de Broedergemeente in de koloniale tijd nog een keer onder de loep te nemen.

Toen A.G. Spangenberg in 1735 door de directeuren van de "Sociëteit van Suriname" in Amsterdam naar de houding van de Broedergemeente ten aanzien van de slavernij gevraagd werd, voordat hij de toestemming voor zending in de kolonie kreeg, antwoordde hij volgens zijn verslag: "Nu werd ik daar gevraagd wat hun gevoelens waren over de slaven? Ik antwoordde, zoals zij geloven moet men proberen hen tot Christus te brengen, maar hen echter daarna vermanen dubbele trouw en ijver te bewijzen, en daarom geen lichamelijke vrijheid te verlangen, deze echter wel met dank aan te nemen wanneer zij hen uiteindelijk gegeven zou worden. Hiermee waren zij tevreden."

Natuurlijk zat er in deze uitspraak een stuk diplomatie, maar hierover, net als over de hele geschiedenis van de Broedergemeentezending in Suriname ligt toch de schaduw van een grote ambivalentie. Zeker, reeds decennia voor de zwarte slaven in 1828 door de overheid een menselijke persoonlijkheid toegekend werd, traden de zendelingen hen als broeders en zusters tegemoet en gaven zij hen daarmee een menselijke waardigheid. De zendelingen waren de eersten die het Sranan Tongo, het "Negerengels" de rang van een kerktaal gaven, en die de slaven leerden lezen en schrijven.

Anderzijds was er een grenzeloze loyaliteit naar de overheid, verbonden met een puur geestelijk opgevatte vrijheid als bevrijding van zonden. Zo zei de zending Christoph Kersten: "Het christen worden van een slaaf is een aangelegenheid van het hart, die de uiterlijke verhouding tussen heer en slaaf niet rechtstreeks raakt." Deze opvatting verhinderde de openlijke tegenspraak tegen het structurele onrecht.

"Dank voor de uiteindelijk (in het hiernamaals?) gegeven vrijheid" – ja, maar hoe stond het met de lichamelijke onvrijheid? Met de brutaliteit van de lijfstraffen hier en nu? Werd niet veel te vaak een geduldig verdragen gepredikt? Geen wonder, dat tot op heden het woord "sakafasi" (deemoed) een slechte bijmaak voor Surinamers heeft. Ook toen de druk van de Engelse voorvechters voor de afschaffing van de slavernij groeide en zij zich met hun bezwaren wendden tot de zendingbesturen in Herrnhut, rechtvaardigden de zendelingen van de Broedergemeente hun eigen slavenbezit – nog lang na de afschaffing van de slavernij in de Britse koloniën.

De ware vrijheid

Sinds 1 juli 1863 staat de tekst uit Johannes 8:36 centraal in de dankdiensten voor de bevrijding – de zendelingen hadden de tekst gekozen: "Wanneer dan de Zoon u vrijgemaakt heeft, zult gij werkelijk vrij zijn." Een goede tekst, die overbrengt dat vrijheid meer is dan een paar schoenen (die de slaven onthouden waren) of een formeel juridische vrijheid.

Dat werd overduidelijk in het lot van de zogenaamde contractarbeiders uit Indonesië en India. Zij kwamen later tot soortgelijke ellendige omstandigheden, maar als "vrijen" die het werk van de vrijgelaten slaven overnamen.

Ware vrijheid houdt ook de bevrijding in van het zelfbeeld van de slaven, de stap naar de innerlijke onafhankelijkheid. Het is juist dat de ware bevrijding steeds voor ons ligt. Maar hebben de zendelingen het vertrouwen gehad de slaven als subjecten van hun eigen geschiedenis te erkennen? Het lijkt mij dat ook op die bevrijdingsdag 1863 vooral de zorg getoond is dat de vrijgelatenen niet goed met de ontvangen vrijheid zouden kunnen omgaan, dat zij nog lang niet voldoende opgevoed en beschaafd zouden zijn voor het leven na de slavernij.

Vandaag als vrije broeders en zusters elkaar ontmoeten

Niettemin: Joh. 8:36 maakt duidelijk dat het bij de herdenking van de slavernij ten diepste gaat om de vraag hoe vrij wij vandaag zijn, om voor elkaar broeders en zusters te zijn, als nazaten van slaven èn van zendelingen. Het gaat om *onze* moed tot eenduidigheid en helderheid, om *ons* verstaan van het evangelie en zijn vrijheid.

Maar wij kunnen ons slechts met deze huidige vragen bezig houden wanneer wij het verleden goed in ogenschouw nemen en er stil bij blijven staan. Het is zeker juist wanneer er in de 'blanke' kerken, zoals ook in de Broedergemeente, stemmen opkomen die zeggen dat bij zo'n herdenking niet alleen over zaken uit het verleden gesproken kan worden; het verleden zou uitgangspunt moeten zijn om huidige vormen van uitbuiting en van mensenhandel onder ogen te zien. Maar de kerken zouden moeten oppassen, dat zij niet de geschiedenis van de Surinaamse broeders en zusters als middel voor een eigen agenda misbruiken. Anders herhalen zij wat generaties lang gebeurd is.

Het is belangrijk dat wij allen 2013 als aanleiding oppakken om over de geschiedenis van de slavernij met elkaar door te praten. Het houdt een kans in elkaar opnieuw te ontmoeten en onbekende kanten van elkaar te ontdekken. Wellicht kan de ontmoeting ons een stap verder brengen op de weg naar echte broeder- en zusterschap over culturele grenzen heen.